

L'aportació gandesana al *Diccionari català-valencià-balear*

Teresa Lluís i Pallarès

Llicenciada en Història Contemporània

La contribució gandesana al DCVB va quedar quasi exclusivament en mans de mossèn Manyà¹ i es va concretar en un interessant recull de paraules, sobretot relacionades amb el camp i les feines agrícoles. La seva col·laboració a l'Obra del Diccionari li va permetre conèixer i establir una bona relació d'amistat amb mossèn Alcover. Menys satisfactòria per aquest últim va ser la indiferència que va trobar entre la intel·lectualitat gandesana, reunida entorn de la publicació *El Llamp* i seguidora de La Lliga.

Els primers col·laboradors

El 1901, Antoni M. Alcover havia passat per Gandesa durant la seva primera sortida per a fer treball de camp.² Uns anys després, el 1905, Alcover rep una carta d'en Ramon Monner, qui recorda la seva visita i li envia una petita aportació.

[...] Yo que poch valgo, també vull contribuï en lo poch, y per aixó li enclueixo una “cuartilla” en un un [*sic*] petit treball de cosas y dichos de nostra terra. Si no serveissen, per no cumplí los fins propostos, serviran cuan menos per demostrá lo meu bon desitj. [...] hay procurat acomodam al llenguatge usual de esta comarca, per mes que sapigue que marcha influensat pel contacte aragones.³

Els primers col·laboradors els va aconseguir Pere Barnils durant l'eixida filològica que va dur a terme la tardor de 1913, però sembla que van ser poc actius, perquè el 1918 Alcover es lamentava que no havia rebut cap resposta als qüestionaris de 1916. Tot i això, mossèn Manyà consta com a corresponsal de Gandesa del *Diccionari dels dialectes catalans*, que mossèn Antoni Griera acabarà publicant amb el títol *Tresor de la llengua catalana, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya*.⁴ La feina no va començar de veritat fins

---

¹ Joan Baptista Manyà Alcoverro (Gandesa, 30 d'octubre de 1884 – Tortosa, 22 de desembre de 1976). Va ser canonge ardiaca, professor de Teologia als seminaris de Tortosa i de Castelló de la Plana i director i professor de Religió de l'Institut de Batxillerat de Tortosa. Teòleg escolàstic obert, de vegades polèmic, publicà en llatí els manuals en cinc volums de *Teologumena* (1946-57), a més de *Notes d'història de Gandesa* (1926), *El talent. Estudi psicològic*, 2 vols. (Barcelona, 1936; Tortosa, 1948), *Les meves confessions* (Tortosa, 1965; Barcelona, 1983), *Per una nova teologia* (Barcelona, 1966), *La crisi teològica* (Tortosa, 1971), etc.

² Veg. el dietari publicat al *Diario de Mallorca* amb el títol «Impresiones de viaje». Alcover (2001: 153-156, 160-161).

³ Perea (2009: carta 132 (28-10-1905), contestada 12 novembre).

⁴ Manyà consta com a col·laborador que ha enviat respostes dels qüestionaris en les cròniques publicades en el BDC, on es fan constar els treballs d'organització de les Oficines Lexicogràfiques; concretament, en els núm. 1

que s'hi va posar mossèn Manyà, el 1921.

La relació de mossèn Alcover i mossèn Manyà

Mossèn Alcover i mossèn Manyà es van conèixer a Tortosa el 30 de juliol de 1918, a casa del gandesà. Alcover el descriu així:

Mn. Manyà és un amic benivolgut, que no mos érem vists may de cos, però d'ànima ;vaja si mos érem vists! a través de les cartes de Mn. Tomàs Bellpuig i Jou, meritíssim catedràtic del Seminari de Tortosa [...] Mn. Manyà estudià tres anys a Roma, fou catedràtic del Seminari i Rector de la parròquia de Sant Blai d'aquí mateix. Anys enrera feu oposicions de canonge, i ara devers el mars en tornà fer, i resultà elegit per unanimitat Magistral de la Seu de Tortosa. Ara té 33 anys. Es molt intès en Sagrada Escripura i Teologia, humil, simpàtic fora mida, entusiasta de la nostra llengua.(BDLC, X (1918-1919), p. 211).

Mossèn Bellpuig, que era amic de mossèn Manyà i company seu de mestratge al Seminari de Tortosa, va mantenir una extensa relació epistolar amb mossèn Alcover per la seva participació en el DCVB. Sovint mossèn Bellpuig li donava notícies de Manyà, sobretot de la seva delicada salut.

Manyà va convidar Alcover a estar-se al pis familiar de Tortosa. Allà es trobaven els pares d'en Manyà, als qui el mallorquí descriu com "uns pagesos d'allò més autèntic, amables, fins, —i dels agradables que jo haja trobats may en mes excursions dins el territori de la llengua" (BDLC, X: 211) que s'avingueren a conjugar verbs i li eviten fer un viatge a Gadesa. Durant els dies que va romandre a casa dels Manyà, mossèn Alcover va seguir fent l'enquesta amb ell i els seus pares. Va quedar-ne tan content que va escriure:

Estic esglayat de la paciència que han demostrada aquells tres cossos; no sé qui n'ha demostrada mes. Mn. Manyà, son pare o sa mare, puys no sols hem remassada la conjugació, sino que també hem espipellada la declinació i la fonètica gandesana. (BDLC, X: 216)

La família Molles de Gadesa. A baix: el pare, Joaquim Manyà; la mare, Maria Alcoverro; i el fill primogènit, Joan Baptista. Font: Monlleó (1994: 145).

En aquesta primera trobada, com no podia ser d'un altra manera, van parlar del conflicte que mossèn Alcover mantenia amb la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Així va recollir mossèn Alcover les opinions de mossèn Manyà al respecte:

(abr.-des. 1913), 2 (1914), 3 (gen.-juny 1915), 6 (gen.-juny 1918), 7 (gen.-des. 1919), 8 (gen.-des. 1920), Núm. 9 (gen.-des. 1921). Segons Griera (1966: 14), Manyà envià els qüestionaris següents: 2. Els termes de parentiu: a) Els termes propis, b) termes infantívols, c) derivats i qualificatius. 3. Els vents. 5. II: Les parts de la casa: les obertures. 7. IV: a) La cuina i els seus atuell. 8. V: b) La cuina. 9. La cambra: a) Les parts de la cambra. 11. Cultura de la vinya. 12, El cep. 13, La verema. 14, La manera de fer el vi. 15, El celler. 33, El temps. I: El fred i la calor. 34, II: El temporal. 35, III: La pluja. 36, IV: La neu. 37, La bugada. 38, L'hort.

Mn. Manyà me mou del conflicte meu ab els de la Secció Filològica, condemnant la conducta de tals subjectes i del Sr. Puig i Cadafalch, dientme que estiga segur de que, si's celebrava un plebiscit a Catalunya sobre això, jo tendria l'immensa majoria a favor meu. En quant a Tortosa diu que casi tothom condemna aquells subjectes, contribuint an això l'antipatia que hi reyna contra Barcelona a causa de la manera especial d'esser i d'obrar de certs barcelonins que sembla que's dediquen, no a fer Pàtria, sino a desferla; i m'ha contat sobre els Directores de l'entitat Nostra Parla que caplleven devers Barcelona, que han tractat tan inconsideradament la Delegació o Sucursal de Tortosa, de la qual forma part Mn. Manyà, que aquesta ha renunciat en ple, enviant a passetjar aquells caps buyts barcelonins, escolans dels revel.ers de la Secció Filològica. (BDLC, X: 212).

La correspondència

De l'epistolari entre Manyà i Alcover només es conserven quatre cartes escrites per mossèn Manyà entre el febrer de 1921 i l'abril de 1922. Malauradament no hi ha les lletres que li va enviar com a resposta mossèn Alcover. D'aquestes cartes se'n pot extreure una informació valuosa sobre la feina que va fer mossèn Manyà per al DCVB i també de la seva relació d'amistat.

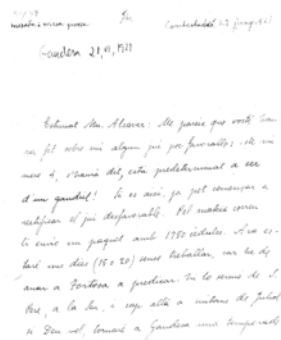
A la primera carta conservada, del 5 de febrer de 1921, mossèn Manyà accepta l'encàrrec que havia rebut d'omplir cèdules per al Diccionari a través de mossèn Bellpuig, i ho expressa així:

Accepto ben gustós la invitació no sols per l'afecte que tinc a vostè i a la nostra llengua si no també a la retribució que'm vindrà molt oportuna [...] ⁵

A continuació Manyà comenta que preferia omplir cèdules relacionades amb assumptes agrícoles, i que veia diferències suficients entre el gandesà i el tortosí per a fer-ne cèdules a part.

La segona carta (6 d'abril de 1921) la va enviar mossèn Manyà quan ja havia començat a omplir cèdules. És per això que explica com porta la feina i les dificultats que té a l'hora de descriure els animals i les plantes, i de fer els dibuixos. Així que li demana a mossèn Alcover si pot posar la correspondència del mot en castellà quan coincideix exactament. També li diu que en pocs dies ha arreplegat més de mil paraules. ⁶

Dos mesos després, el 21 de juny, mossèn Manyà va enviar una tercera carta i, amb el mateix correu, 1.750 cèdules. Es va comprometre de nou a acabar tota la tasca amb el que

1921
mossèn manya per Alcover (contestada 21 juny 1921)
Gadesa 21, 6, 1921

Estimat Sr. Alcover. He pensat que vostè em
va fer saber em algunes paraules que no
meu el, i quan del este gandesament a me
d'una grandet! He es veu ja pot convencer a
realisar el qui desfavorable. Per motes com
te veu un paguet amb 1750 cèdules. Ara es-
tant una dies (10 o 20) mes delectat, un ha de
anar a Tortosa a gadesar en lo mes de l'
des, a la de. i cap altre a contents de justat
a. Ben mal teniu a gadesar una tempsant

Carta de Manyà a Alcover
(Gadesa, 21-6-1921).

⁵ Perea (2009: carta 57 (5-2-1921), contestada 8 febrer 1921). A partir de 1920, Alcover reprèn l'Obra del Diccionari gràcies a un subvenció de l'Estat que permetrà pagar els corresponals.

⁶ Perea (2009: carta 58 (6-4-1921), contestada 11 d'abril 1921).

quedava d'estiu. Mossèn Manyà li demana a mossèn Alcover que li faça tantes observacions com crega convenient "car confesso la meua poca trassa en això d'omplir cédules".⁷

La quarta carta, i l'última conservada, la va escriure mossèn Manyà, des de Tortosa, el 10 d'abril de 1922. Després d'agrair-li a mossèn Alcover el gir postal de 262 ptes., li explica que havia estat fora per assumptes familiars i que es posava a treballar ràpidament per enllestir les cédules en tres setmanes.⁸

El grau d'amistat que van assolir mossèn Manyà i mossèn Alcover queda palesa a la carta del febrer de 1921. I també l'estima en què tenia Manyà el treball d'Alcover.

Natres també ham passat un Calvari si no tan public, pot ser tan amarg com el de vosté, pero també conservem la força de l'esperit[.]⁹
No soc jo qui per donar consells a vosté pero l'amistat me dona franquesa per a dir-li que la millor manera de contestar al seus enemics es trevallar de ferm per nostra llengua estimada. Arribarà dia que Catalunya farà justicia al apostol innegable de la seua llengua. En quant als manifestos, respectant les expansions nobles de la seua anima dolorida, crec que un sol ben clar i ben seré hauria fet mes bon efecte. Això lluny de ser una reprensió, es una advertencia (pot ser errada) d'amic ver y affm in Xº[.]¹⁰

Els conflictes de mossèn Alcover no van acabar aquí..., i també van sortir a la premsa gandesana.

Mossèn Alcover i *El Llamp*

El Llamp era una revista quinzenal que es va publicar a Gandesa durant els anys vint i la meitat dels trenta. Va comptar amb excel·lents col·laboradors, entre ells el mateix Manyà, i va tenir sempre una vocació catalanista. Per tant, sobre el paper, era una aliada de mossèn Alcover i la seva obra. Però l'adscripció ideològica de la revista a La Lliga va ser contrària als interessos de mossèn Alcover.

Mossèn Alcover i el director de *El Llamp*, en Manuel Bardí i Gil, es van conèixer el 14 d'octubre de 1921 a Gandesa, a casa de mossèn Manyà, quan aquell es va detenir a saludar-lo a ells i als seus pares, tornant de Calaceit de camí cap a Tortosa. La coneixença no va merèixer cap comentari per part de mossèn Alcover, que al *Butlletí* tot just en va fer esment (BDLC, XII (1921-1922), p. 280).

Tant o més sorprenent és que *El Llamp* no ressenyés la visita de mossèn Alcover, sobretot perquè era costum de la publicació comentar el pas de persones importants per Gandesa. Al mateix temps era una bona oportunitat per parlar de l'Obra del Diccionari.

---

⁷ Perea (2009: carta 59 (21-6-1921), contestada 27 juny 1921).

⁸ Perea (2009: carta 60 (10-4-1922), contestada 16 abril 1922).

⁹ Es refereix a l'expulsió del Seminari de Tortosa de quatre professors, entre ells Bellpuig i Manyà, l'any 1920. Per a més detalls, Soberanas i Lleó (1983: 240, 257 i 282).

¹⁰ Perea (2009: carta 57 (5-2-1921), contestada 8 febrer 1921).

El que sí que va fer *El Llamp* va ser publicar l'any 1924, a primera pàgina, un dels dos escrits de la polèmica que van mantenir mossèn Alcover i un col·laborador d'*El Llamp*, Ramon Sedó i Borrell, de Capçanes.

La polèmica comença amb l'article «Proses barbres. A Mossèn Antoni Maria Alcover»,¹¹ on Ramon Sedó es presenta a si mateix “despullat de tot sentiment partidista i si sols guiat per el més pur amor a Catalunya” i li demana a Alcover que acabi amb els atacs a institucions i persones, tal com estava fent des del BDLC, en concret, al número del gener-abril de 1924.

L'articulista, que es declara admirador del Diccionari, aprofita per advertir a Alcover que, de seguir en el “fatleres i personalismes”, l'obra no tindria l'eficàcia i el bon sentit necessaris. Però el col·laborador d'*El Llamp* encara va una mica més enllà en escriure:

Hom podria dir que l'obra del «Diccionari Català-Valencià- Balear» és fruit d'una passió i de un odi —cosa que jo no creuré mai— i davant d'això valdria més molt més de cent mil vegades que no fés feta.

La resposta de mossèn Alcover va haver d'esperar el temps just perquè sortís el nou BDLC, amb un article titulat «A certs catalanistes escaravatats»:¹²

Lo nostre article del *Bolletí* passat «A tots els amadors de la Llengua Catalana», com era un enfilall de veritats bofegants, se veu que no ha feta gayre gràcia an els... bofegats...¿Ha provat negú de demostrar que cap d'aquelles cosetes que enflocàrem an els nostres contraris de la *Lliga Regionalista* i de l'*Institut d'Estudis Catalans*, no siga vera? ... Un que's diu «admirador» de la nostra «Obra del Diccionari» etzibà dalt *La Veu de Tarragona* dia 26 de abril un articlàs calificant lo meu de «Prosa bàrbara», tractantme de «verinós» i tirantme altres floretes per l'estil, ane que me tenen acostumat aqueys *caritativissims* admiradors meus que ara me surten devers Catalunya, deixantse dir que, en lloch d'omplir lo meu *Bolletinet* de coses de *Diccionari* i de *Llengua*, l'umpl de «personalismes» i de glopades d'odi, i tot perque *vim vi repello*, perque defens la meua *Obra* i la meua còrpora dels taurons, tigres i lleoparts que fa sis anys palanquetgen per afonarnos dins un abisme d'imundicia. Aqueys *catalanistes* son així; ells me volen esclafar i passar an el dimoni l'*Obra del Diccionari*, i per conseguirho apellen a qualsevol atrocitat i atentat; i volen que jo m'estiga boca closa i sense bategar-me gota perque ells me puguen escorxar i desxuyar ab tota comoditat, i jo just badi la boca per dirlos: Grans mercès i *que Deu les pagui la caritat!*

Portada d'*El Llamp* (30-11-1924).

¹¹ R. Sedó Borrell. «Proses barbres. A Mossèn Antoni Maria Alcover», *La Veu de Tarragona* (26-4-1924), p. 2: Capsanes, Dissapte de Gloria, 1924.

¹² BDLC, XIII (Maig-agost de 1924. N. 6), p. 310-314

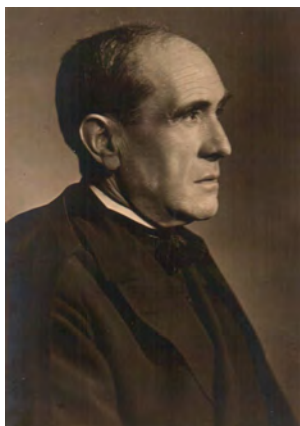
Com ja s'ha dit, en Sedó va contestar a mossèn Alcover al número d'*El Llamp* del 30 de novembre.¹³ Amb un to irònic i condescendent, Sedó fa un atac personal a mossèn Alcover en escriure que té “una ànima d’infant —segons una il·lustre professora de la Normal de Palma”, i un caràcter especialíssim, que “si éll t’arriba pendre de mal ull, com diem al meu poble, ja estàs ben fresc”. A continuació parla sobre l’anticatalanisme de mossèn Alcover.

Mossén Alcover ha passat el Rubicó, tot perquè uns caporals de La Lliga Regionalista no s’han portat al dir d’ell, com s’havien de portar i vinga donar-li bastonades de ceg a tot el que fa olor de catalanista, i, en canvi, vinga incens i mirra a tot lo altre... i això és en tots els numeros del *Butlletí*.

Ramon Sedó menysprea fins i tot l’obra de mossèn Alcover quan reconeix haver tingut una “hora tonta” en subscriure’s al BDLC, perquè hi ha “poc de bó i aprofitable”. A continuació explica que el títol del seu article a *La Veu de Tarragona* és el d’una secció fixa que ell escrivia quasi setmanalment. I per acabar, no es pot estar de fer-li un advertiment:

Mossén Alcover: es un mal camí el que fresseu; el dimoni sols mira quina la pot fer, i molt me temo que no perdeu bous i esquelles, perquè diu la dita, digues amb qui vas i et diré qui ets.

Precisament a principis de 1924 és quan va començar la redacció definitiva del DCVB i per “completar la nostra informació sobre els punts de dialectologia catalana que no tinguem ben aclarits i de resoldre els nostres dubtes” es forma un cos de corresponsals de redacció, “escullits entre els nostres millors amichs de les diferents comarques”, en què figura mossèn Manyà.¹⁴

Joan Baptista Manyà i Alcoverro
(Gandesa, 1884 – Tortosa, 1976).
Foto cedida per la família.

A l’epistolari d’Alcover també es conserva una targeta postal de Manyà adreçada a Francesc de B. Moll, a qui tracta d’amic. Es tracta d’una breu missiva en què accepta de contribuir a la fase final de la redacció del DCVB i dóna detalls sobre el mot *abancer*.¹⁵

Recordem, per acabar, que Manyà apareix a la «Introducció» del DCVB (vol. I, p. 24) com un dels “col·laboradors especialment actius que ens han enviat informació abundant i fidedigna sobre el llenguatge local” i que en les memòries de Francesc de B. Moll (1970: 136) apareix com un dels “altres excel·lents aportadors del lèxic quotidià”, al costat de Bellpuig i Garcia Girona. Una mica més avall, Moll (1970: 139) també recorda Manyà i Bellpuig com a “magnífics col·laboradors en la replega del lèxic de la Terra Alta i de la Ribera d’Ebre”.

¹³ R. Sedó Borrell. «Del meu Buirac», *El Llamp* (30-11-1924), p. 1.

¹⁴ «La redacció definitiva del Diccionari», BDLC XIII (1923-1924), p. 255-256.

¹⁵ Perea (2009: carta 61 (17-2-1924), contestada 16 abril 1922 [sic]).

El parlar de Gandesa al DCVB

A partir de la digitalització del Diccionari que es va dur a terme sota la direcció de Carme Morell i la supervisió de Nicolau Dols, podem saber que el DCVB inclou 1.701 veus en les quals surt Gandesa, ja sigui en la definició, en els refranys i locucions, en la cultura popular o en l'apartat de fonètica.

Per tal d'apropar-me al més possible a la contribució de mossèn Manyà, he optat per estudiar els termes que, segons el DCVB, només es fan servir a Gandesa, és a dir, els localismes. Això vol dir que les 393 entrades que queden després de fer aquesta tria són una mostra del treball de Manyà i també de la Gandesa de l'època.

Cal advertir que Manyà (i els seus pares) no va ser l'únic informador de Gandesa al DCVB. Recordem que, a més a més del *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya*, en les fonts bibliogràfiques també hi figura l'*Atlas Lingüístic de Catalunya* (ALC), d'Antoni Griera; les *Poesies populars gandesanes*, de Joaquim Serres,¹⁶ i alguns treballs de Joan Amades.¹⁷

Localismes

De les 393 entrades, 17 tenen diverses accepcions que, amb les anteriors, sumen un total de 421 termes que són propis de la parla de Gandesa. Quasi la meitat són noms (201), però també hi ha 48 verbs, 12 adjectius i un nombre important d'adjectivacions i locucions. Cal destacar que del conjunt de noms, les tres quartes parts són monosèmics.

A continuació vénen alfabetitzades totes les paraules i accepcions, excepte els refranys i les cançons, acompanyades del número d'accepció per les que no tenen entrada pròpia.

---

¹⁶ Joaquim Serres [i Sabaté]. *Poesies populars gandesanes*. [Gandesa: Imp. Enric Sabaté], 1917. Perea (1011: 122). També hi ha una edició moderna: Teresa Lluís (ed.). *Recull poètic de Joaquim Serres, lo Paisanet*. [Barcelona]: Batak, 2007. Recordem que precisament Joaquim Serres Sabater, llaurador, figura com a informador de l'ALC de Griera.

¹⁷ Joan Amades, «Termes dialectals de la comarca de Gandesa», *Excursions. Noticiari de la Secció de l'Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona*, II (1917-1919), pàg. 187-201. Segons el BDC, núm. 8 (gen.-des. 1920), Joan Amades envià 150 paperetes recollides a la comarca de Gandesa.

A

a la ganxa (s. v. *ganxa f.* ll 3. a)
abella carnissera (s. v. *abella f.* ll d)
abocar un cep (s. v. *abocar v. tr.* ll 6.)
*abriu*¹ *m.*
acampar un moixó (s. v. *acampar v. tr.* ll 1.)
acantonar un marge (s. v. *acantonar v. tr.* ll 1.)
acarrassat, -ada adj.
acollar v. tr. ll 3. b)
aculer adj. ll
adesar desar v. tr. ll 2.
afonir v. tr.
agaxar v. ll 3. *refl.*
agossir-se v. refl.

aguait m. ll 3.
agulla sàriera (s. v. *agulla*¹ *f.* I ll 65.)
aixada de galló (s. v. *aixada f.* II ll 9.)
aixada de mitja boca (s. v. *aixada f.* I ll 4. a)
aixada hortolana (s. v. *aixada f.* I ll 5.)
aixadador, -ora m. i f.
aixàdiga [f]
aixetonet m.
aixorigot m.
*ajovar*¹ *v. tr.* ll 1.
 Alanyar LLIN.
albarda gallinera (s. v. *galliner*¹, -era *adj.*)
alleixar v. tr.
ametller moll (s. v. *moll*⁶, *molla adj.* ll 2.)
anar molla una perdiu (s. v. *moll*⁶, *molla adj.* ll 2.)
andriner m.
animeta del purgatori (s. v. *animeta f.* (dim. de *ànima*). ll 4. b))
anvenc m. (vg.)
apurar v. tr. ll 1. a)
aquest vi se sent a florit (s. v. *sentir v.* ll 4. *intr.* a))
aramon (s. v. *aramó [m.]*)
aranyola f. ll 1.
arbrat m.
arbrocer m.
*arissar*¹ *v. tr.*
arnot m. ll 2.
arrabassat, -ada part. pass. ll a)

arròs fadrí (s. v. *fadrí, -ina m. i f.* ll 9.)
*arruix*¹ *m.*
asgolfa catxa (s. v. *golfa*¹ *f.*)
aspriu, -iva ll 3. *m. b)*
asselegat, -ada adj.
assequiar v. tr.
assevar v. tr.
atornallar v. tr.
atxeu m.
atxevador m.
atxevar v. tr.
aumàstic m.
avellana castanyenca (s. v. *castanyenc, -enca adj.*)
avisador, -ora ll 3. *m.*

B

bajoca garrofal (s. v. *garrofal adj.*)
ballar a feixos (s. v. *feix*¹ *m.* ll 1.)
banca f. ll 7.
banyot m. ll 2.
barbacana f. ll 7.
barbi-serrat adj. m.
*bassiol*¹ *m.* ll 2.
baubi-roig adj. m.
beata farinosa (s. v. *beat, -ata m. i f.* II ll 2. a))
benditxo m.
bergada f. ll 2.
bessons del cep (s. v. *bessó* ll 2. *adj.*)
bífio m. ll 2.
birbona f.
bisbet m. dim.
bisnet m.
blat de llavor (s. v. *blat m.* I ll e))
boca f. II ll 19.
bolbó m.
bord d'abelles (s. v. *bord*² III ll m. 1.)
botar el torn (s. v. *torn m.* ll 7.)
*botxar*³ *v.* ll 2.
braç m. II ll 15. c)
broma f. ll 5.
*brúfol*³, *brúfola adj.* ll 1.
bultre m.
buriac m.

C

ca la vila (s. v. *casa f.* ll VAR. FORM.)
cabossut, -uda adj.

cabra blava (s. v. *cabra*¹ *f.* I || 1.)
cabra culnegra (s. v. *cabra*¹ *f.* I || 1.)
cabra palometa (s. v. *cabra*¹ *f.* I || 1.)
cabra serranegra (s. v. *cabra*¹ *f.* I || 1.)
caça blava (s. v. *blau*, *blava* I || 2. b))
caixa del marge (s. v. *caixa f.* II || 12.)
caixes del pou (s. v. *caixa f.* II || 13.)
calapatillo m.
calçar un marge (s. v. *calçar v. tr.* II || 3.)
caloto m.
camiseta de l'ametla (s. v. *camiseta f.* || 4.)
canallada f. || 2.
*canejar*² *v. tr.* || 2.
canellar m.
capçalet m. || 9.
capfurtat adj. m.
capullar v. tr.
Caramella f. || topon.
carrauet m.
cascavell verd (s. v. *cascavell m.* || 7.)
cases (s. v. *casa f.* II || 3.)
casill m.
cassolet m.
cassoleta f. || 10.
catxa f. || 2.
*catxar*¹ *v.* || 7.
càuvit m.
cenquilla f.
centena f. || 2.
cep abocat (s. v. *abocat*, -*ada adj.*)
*cercet*¹ *m.*
cinquener m.
cobrialbarda m.
cobrir-se una perdiu el caçador (s. v. *cobrir v. tr.* IV || 1.)
colga f. || 2.
companatger m.
copa f. I || 5.
copatxo m.
cordonar v. tr. || 2.
corralissa f. || 3.
córrer la figa (s. v. *córrer v.* IV || *tr.* 1.)
Cortaler LLIN.
cossi calandí (s. v. *cossi m.* || 1.)
cossi miravetà (s. v. *cossi m.* || 1.)
Costaler m. (ant.) LLIN.
coto! coto! (s. v. *coto*² II || 1.)
*crestall*¹ *m.* || 4.

crianxo m. despectiu
crossa f. || 8.
*cuada*¹ o *coada f.* || 6.
cucuet m.
cuixes del molí d'oli (s. v. *cuixa f.* || 2. d))
culatò m. || 3.
culroja vera (s. v. *culroja f.* || 1.)

D

desanivellar v. tr.
desarraigador m.
descarregar-se del censal (s. v. *descarregar v.* II || *tr.* 2.)
desclafollar v. tr.
desclavar v. tr. || 2.
descolgar ceps (s. v. *descolgar v. tr.*)
desermir v. tr.
desparar la premsa del vi (s. v. *desparar v.* || 1. *tr.*)
diablonar v. tr.
dinal d'alfals (s. v. *dinal* || 2. (ant.) *m.*)
doguell m.
doguellada f.
dretera (s. v. *dreter*, -*era adj.* || 4. *f.*)
duellada f.
dúgol m.
durubec m. (dial.)

E

eixorigot m.
eixovaret m.
 «El sembrat està a punta d'espiga» (s. v. *punta f.* || 4.)
encarrassar-se (s. v. *encarrassar v.* || 2. *refl.*)
encatllar v.
encavallar-se les teles de caçar (s. v. *encavallar v. tr.*)
*encolla*³ *f.* || 1. a)
encordar la baralluga (s. v. *encordar v. tr.* || 1. d))
ensegurada f.
enxitxinar-se v. refl.
erar v. tr. || 1.
ermir-se v. refl.
escalfir-se els clafolls de les ametlles (s. v. *escalfeir v. tr.*)
escalivar v. tr. || 2.

escarabat merdeguer (s. v. merdeguer [m.] || 2.)
escatxada f.
escatxit m.
esclafada f. || 2. a)
esguinzo m.
esmitjanar v. tr.
espigarsar v. tr.
espigó m. || 3.
esplomadissa f.
espollancó m.
espolsar v. tr. || 7.
esquetxa f.
estaraguinyar v. tr. (dial.)
esteraganyar v. tr. (dial.)

F

fabriol m.
femar a claveres (s. v. clavera¹ o clauera f. || 5.)
fembrilat, -ada adj.
fesols del ganxet (s. v. ganxet m. dim. || 10.)
figa cucurella (s. v. figa f. I || 1.)
figa d'ull de perdiu (s. v. figa f. I || 1.)
figatxer, -era m. i f.
filatada f.
fitgel m.
flamar-se (s. v. flamar v. || 2. refl.)
fogó m. || 5.
formiga roquera (s. v. roquer¹ || 1.)
formigó m. || 3.
fregàs m.
frunza f.
full¹ m. || 5.
fusta corretjuda (s. v. corretjut, -uda adj. || 2. a))

G

galet m. || 4. a)
gallina octubrada (s. v. octubrar-se v. refl.)
Gandesà topon.
gandesà, -ana adj.
gandòfia
ganxellada f.
ganxill m.
ganxillar v. intr.
gargoll¹ m.

gat cendroler (s. v. cendroler, -era adj.)
gatiu¹ m. pl.
Girona || 2. *topon. a)*
gitada f. || 2.
gitadissa de blat (s. v. gitadissa f.)
gra d'ametlla (s. v. gra m. || 3.)
grenxa f. || 2.
griva gavatxa (s. v. gavatx², -atxa m. i f. i adj.)
guadell m.
guillo m.

J

jaumet [m.] || 2.
joc de polls (s. v. poll¹ m. || 5.)
joc del tum-tum (s. v. tum-tum m.)
joca-son adj.
jugar a l'encert (s. v. encert m. || 1.)
junyida f. || 4.

L

llamija f.
llampiste m.
llançada² f. || a)
llaurar aparellat (s. v. llaurar v. tr. || 1.)
llaurar escabalçat (s. v. llaurar v. tr. || 1.)
llaurar fuller (s. v. llaurar v. tr. || 1.)
llaurar junt (s. v. llaurar v. tr. || 1.)
llebre de l'estel (s. v. llebre f. || 1.)
llebre del pou (s. v. llebre f. || 2. c))
llebre xata (s. v. llebre f. || 1.)
llebreta f. dim. || 1.
lletiró m.
lletilla f.
llopenc, -enca adj.

M

magranejar v. intr.
majoralessa f.
malagrany m.
malignant adj. || 2. m.
marera f. || 2.
mascarilla f. || 1.
Masreal LLIN.
menador², -ora m. i f. || c)
merla catxo (s. v. merla f. || 7.)
merla collerada (s. v. merla f. || 6.)
mesuret m.
mitadenc gras (s. v. gras, grassa adj. ||

3.)
mitgera³ f. ll 3.
miufa f.
morastrell [sic] de la gaiateta (s. v.
morastrell m.)
morastrelló m., dim.
morral de les podadores (s. v. morral m.
ll 3.)
morrera f. ll 2.
muirat m.
mutxàvina f.

N

nasserut, -uda adj.
neu aspra (s. v. neu f.)
neu fina (s. v. neu f.)
nevera f. ll 2.

O

oli dels fulls (s. v. oli m.)
oliva (i olivera) rojal (s. v. rojal¹ adj. ll
a)
oliva mançanenca (s. v. mançanenc, -
enca adj.)
ovella biscaïna (s. v. ovella f. ll
NOMENCLATURA POPULAR DE L'OVELLA)
ovella manxega (s. v. ovella f. ll
NOMENCLATURA POPULAR DE L'OVELLA)
ovella navarra (s. v. ovella f. ll
NOMENCLATURA POPULAR DE L'OVELLA)
ovella valenciana (s. v. ovella f. ll
NOMENCLATURA POPULAR DE L'OVELLA)

P

pa avenós (s. v. avenós adj.)
pa de corda (s. v. pa¹ m. I ll 1.)
pallissada¹ f. ll 1.
palomot m.
pampanada f. ll 2.
pampofigo m. ll 1.
panalejar v. intr.
Pàndols topon.
paner¹ m. ll 4.
pàpula² f. ll 2.
parador, -ora m. i f. I ll m. 3.
paret desplomada (s. v. paret¹ f. ll 1.)
parrellet m.
parrusquer adj.
patac m. ll 3.

pedra molla (s. v. moll⁶, molla adj. ll 2.)
peperiquando m.
perdigó rabosenc (s. v. rabosenc¹, -enca
adj. ll 1. a)
perdiu enramada (s. v. enramar v. II ll 3.)
pinyó¹ m. ll 5.
piqueta² f. ll 4.
pito! (s. v. pito⁴, pita adj.)
pítxol m.
pixaví m. ll 1.
planta negra (s. v. planta¹ f. ll 3.)
plantar a mallol (s. v. mallol m. ll 2.)
plegafem m.
podar a la forqueta (s. v. forqueta f. dim.
ll 10.)
podar a llança (s. v. llança¹ f. ll 6. b))
poder [sic] ceps a boca de caragol (s. v.
boca f. II ll 18. Boca de caragol a)
portellar v. tr.
pou d'argui o pou de torn (s. v. argui m.
ll a)
pou de llanternó (s. v. llanternó m. ll 3.)
pou de manxa (s. v. pou² m. ll 1.)
pou de rodes (s. v. pou² m. ll 1.)
pregadéu m. ll 3.
pubilla del moc (s. v. pubil², -ila, pubill,
-illa m. i f. III ll 1.)
puger m.
Puigcavaller topon.
pujament de sangs (s. v. pujament m.)

Q

quarantena f. ll 5.
quartejar v. tr. ll 5.
quera¹ f. ll 6. a)

R

rabosenc¹, -enca adj. ll 2.
raedor¹ m. ll 2.
ràim de tripo de gat (s. v. tripo m. ll 1.)
ràim llépol (s. v. llépol, llépola adj. ll 2.)
ràim punxó gros (s. v. punxó m. ll 7.)
rallapà m.
rastre¹ m. ll 2.
rata-corre [f.]
rebotimada f. ll 1.
recaixar v. tr.
recalçar v. tr. ll 2.
recoure's el fem (s. v. recoure v. tr. ll 1.)

relinquir *v. tr.* (ant.)
 rellamp *m.* ll 3.
 relleixa *f.*
 resa *f.* ll 2.
 retaco *m.* ll 2. b)
 retrullola *f.*
 risplo, rispla *adj.*
 rodanxa *f.* ll d)
 rollar¹ *v.* ll 2.
 rufarda *f.*

S

sabater *m. i adj.* I ll m. 8.
 saboquedo (o *saboquero*). [*m.*]
 sacamallada *f.*
 sagard *m.*
 salmo (s. v. salmar *v. tr.* ll b))
 samia *f.*
 segall¹, -alla *m. i f.* ll 1. c)
 seixantena *f.* ll 2.
 serretejar *v. intr.* ll 2.
 solquejar *v.* ll 3. *intr.*
 solsir² *v. tr.* ll 1.
 sortir a motes el sembrat (s. v. mota *f.* II ll 3.)
 sortir a pacte (s. v. pacte *m.*)
 sovenir¹ *v.* ll 2.

T

tac¹ *m.* ll 6.
 talladet *m.*
 tasconera *f.* ll 4.
 terbolina *f.* ll 4.
 terçar *v. tr.* ll 2.
 Terra Alta (s. v. terra *f.* ll 6.
 terra fondable (s. v. fondable *adj.*)
 terra pedrenca (s. v. pedrenc, -enca *adj.* ll 1.)
 terra pendolera (s. v. pendoler, -era *adj.*)
 terra renovadiva (s. v. renovadiu, -iva *adj.*)

terra topassenca (s. v. topassenc, -enca *adj.*)
 terra ventolera (s. v. ventoler, -era *adj.* ll 1.)
 terra-tou *m.*
 terrafem (o *terrafems*). *m.*
 terralta *f.*
 tiranta *f.*
 tirar-li a reng doble (s. v. reng¹ *m.* ll 5.)
 toixos de carrejar (s. v. toixos *m. pl.*)
 tolladura *f.*
 topàs *m.*
 topo *m.* ll 6.
 totxos de carrejar (s. v. totxo *m. i adj.* I ll 1. a))
 trascollera *f.*
 trentè, -ena *adj.* ll 3. *m. d)*
 tupí topí *m.* ll 1.

U

ullal *m.* ll 8.

V

ventrada *f.* ll 3.
 verdala *f.* ll 2.
 veremada *f.* ll 2.
 vernatxot *m.*
 vi abocat (s. v. abocat, -ada *adj.*)
 Vilaverd LLIN.
 vimener *m.* ll 1.
 volar planera, una perdiu (s. v. planer¹, -era *adj.* ll 1. a)

X

vorana *f.* ll 1.
 xitxarro *m.* ll 2.
 xiuleri *m.*
 xixí *m.*
 xopar² *v. intr.* ll 2.

Als apartats de REFR. (refranys), LOC. I REFR. (locucions i refranys) i CULT. POP. (cultura popular) es van incloure 20 refranys, 23 locucions i algunes cançons populars es van prendre com a exemples.

Refranyer

- A l'Abril, cada gota en val mil» (s. v. abril *m.* || CULT. POP.)
Ves [*sic*] a peu i no cauràs (s. v. caure *v. intr.* || REFR. *m.*)
La regla manté el cos i la casa (s. v. cos *m.* REFR. *c.*)
Fer com lo cucuc: flaca resa i molt aüc (s. v. cucut *m.* || LOC.)
Lo cucuc, si a tres d'abril no és vingut, o bé és mort, o bé és perdut (s. v. cucut *m.* CULT. POP.)
Qui amb defecte es va casar, molt més gros lo sol trobar (s. v. defecte *m.* REFR. *b.*)
A cavall desembocat, no li paros lo buriac (s. v. desembocar *v.* || 2. *refl.* (refr.))
Qui aigua detura, oli i blat mesura (s. v. deturar *v. tr.* REFR.)
No ampres al veïnat cossi que estiga badat (s. v. emprar *v. tr.* REFR. *b.*)
Lo fem és la minja del pagès (s. v. fem *m.* REFR. *b.*)
Lo fem diu fem, i el formiguer farem (s. v. formiguer *m.* REFR. *b.*): joc de paraules)
Llaurar de rucs i batre de bous, merda a l'era» (s. v. llaurar *v. tr.* REFR. *i.*)
Al llenyater, caça; i al caçador, llenya (s. v. llenyater *m.* REFR.)
Lo llibre tancat farà mal lletrat (s. v. lletrat, -ada *adj.* REFR. *a.*)
Totes les maces són pesades (s. v. maça¹ *f.* REFR. *c.*)
Si Març marceja, Abril meravelleja (s. v. meravellejar *v. intr.*)
Si vols collir vi i pa, sembla primerenc i poda tardà (s. v. pa¹ *m.* REFR. *bb.*)
La Quaresma en té un delit: que en sopar, ves-te'n al llit (s. v. quaresma *f.* REFR. *d.*)
Tot pot ser i tot diu, mes la rata no fa el niu a la coa d'un gat viu (s. v. rata¹ *f.* REFR. *g.*)
L'aigua fa regalls (s. v. regall *m.* REFR.)
El ruc creix, l'albarda no (s. v. ruc, ruca *m. i f.* REFR. *e.*)

Locucions

- Agranar escales amunt (s. v. agranar *v. tr.* || LOC. I REFR.)
Anar-se'n lo pa dels bancals (s. v. bancal *m.* || LOC.)
Com l'aigua a les figues (s. v. figa *f.* || LOC. *u.*)
Empeltar guixes (s. v. empeltar *v. tr.* || LOC.)
Esser més tonto que un cabàs de llops (s. v. llop¹ *m.* || LOC. *c.*)
Rer més por que el forrellat de la presó (s. v. forrellat *m.* || LOC.)
Quedar per a vestir Mare-de-Déus (s. v. mare-de-déu *f.* || LOC.)
Tirar-li com un qui esterrossa (s. v. esterrossar *v. tr.* || LOC.)
Voler saber quants pèls té un bot (s. v. bot¹ || LOC *f.*)

Cançoner

- «Lo que hai trobat a Gandesa / no hu trobo en cap puesto més, / trobo un amor en les noies / que no's pot comprar amb diners» (s. v. diner *m.* LOC. (cançó pop., ap. Serres Poes. Gand. 70))
«Una ovella i dos moltons / són tres animals de llana; / dos advocats i un notari, / tres lladres de cap de rama» (s. v. moltó *m.* (cançó pop.))
«Jo en tinc un armari l molt ben adornat: / un tupí sense ansa / i un plat foradat» (s. v. tupí o topí *m.* || 1. (corranda de Gandesa))

Mimologismes

«Blat claret! blat claret!» (s. v. guatilla f. || CULT. POP.)

Costums

Caçar al mussol (s. v. mussol¹ m. || CULT. POP.)

El vocabulari del parlar de Gandesa que s'extreu del DCVB està centrat en el camp, que és com un arbre, de manera que molts dels altres temes estan estretament relacionat amb ell, com si fossin les rames. Diversos exemples ho poden aclarir: les parts de la casa que es recullen estan relacionades sobretot amb l'agricultura (*asgolfa catxa*, *pallissada*); la majoria de les plantes són comestibles; els animals salvatges són bàsicament moixons, la caça principal dels pagesos, com queda reflectit a l'apartat de la cacera; i més de la meitat dels refranys fan referència al camp.

Molta menys extensió omplen els mots destinats a aspectes socials, entre els quals destaquen els del lleure i, especialment, els dels jocs de xiquets.

Un altre aspecte a destacar d'aquest vocabulari és que té un caràcter exhaustiu i sistemàtic en els grans temes. Només cal veure les paraules recollides sobre el conreu de la vinya i l'elaboració del vi, ja que s'inclou els qui hi treballen, en què treballen, amb què treballen, etc.

Classificació temàtica

La majoria de les paraules recollides al DCVB corresponen al camp semàntic de l'agricultura, especialment al conreu de la vinya i a l'elaboració del vi. Així, les paraules relacionades amb el camp (69), l'oli (14) i el vi (53) representen quasi la tercera part del total. També destaquen els mots relacionats amb els animals salvatges (37), les persones (30), els animals domèstics (27), el lleure (26), la casa (23), la cacera (21) i l'alimentació (19).

1. Els éssers humans

Parts del cos: cassoleta, paner. *Morfologia:* barbi-serrat, bífio, nasserut; animeta del purgatori. *Accions:* agossir-se, asselegat, encarrassar-se, ganxellada, ganxill, ganxillar, joca-son, rellamp, sacamallada, sovenir, tac, xiuleri; agranar escales amunt, a l'aguait, empeltar guixes, tirar-li com un qui esterrossa. *Personalitat:* cabossut, canallada, crianxo, llopenc, pregadéu, quera de biga, risplo, ventrada; esser més tonto que un cabàs de llops, voler saber quants pèls té un bot. *Malalties:* figatxer, pujament de sangs; relinquir. *Col·lectius humans:* pubilla del moc.

2. La casa

Parts de la casa: asgolfa catxa, pallissada. *Elements arquitectònics:* barbacana, crestell, gitada, relleixa. *Feines domèstiques:* adesar la bugada, alleixar, canejar, escalivar, estaraguinyar. *Estris:* agulla sàriera, cassolet, cossi calandí, cossi miravetà, cuada, fregàs, rallapà, tupí. *Roba:* eixovaret, esguinzo, frunza.

3. Meteorologia

Fenomens atmosfèrics: neu aspra, neu fina, nevera. *Prediccions:* perdiu enramada.

4. Geologia

Tipus de terra: arrabassat, bolbó, guillo, pedra molla, pinyó, terra fondable, terra pedrenca, terra pendolera, terra renovadiva, terra topassenca, terra ventolera, terra-tou, terrafem, topàs; panalejar, solquejar.

5. Toponímia

Macrotoponímia: Gandesa, Terra Alta. *Microtoponímia:* Caramella, Girona, Pàndols, Puigcavaller.

6. El camp

Collectius humans: aixadador, cinquener, companatger, plegafem, vimener. *El carro:* aculer, encatllar. *El jou:* morrerra, ajovar. *La terra. Faenes. Llaurar:* llaurar aparellat, llaurar escabalçat, llaurar fuller, llaurar junt, quartejar, terçar. *Altres faenes:* afonir, assequiar, assevar, atornallar, cordonar, córrer la figa, desanivellar, desclafollar, desermir, erar, ermir-se, marera, rastre, tasconera, tolladura; recoure's el fem, tirar-li a reng doble. *Les eines. L'aixada:* aixada de galló, aixada de mitja boca, aixada hortolana, boca, espigó, fogó, raedor. *La dalla:* banyot. *La podadora:* morral de les podadores. *El rascle:* capçalet. *El ratrell:* topo. *Els sembrats:* aganxar, anar-se'n lo pa dels bancals, el sembrat està a punta d'espiga, fembrilat, flamar-se, gitadissa de blat, mesa o brotada d'un any, sortir a motes el sembrat. *Els marges:* caixa del marge, portellar, recalçar; acantonar un marge, calçar un marge. *Les edificacions:* corralissa; paret desplomada. *La mel:* pàpula. *Les mesures:* dinal d'alfals, junyida, mesuret. *El pou. Parts del pou:* aumàstic, braç, caixes del pou, llebre del pou, samia, ullal; recaixar. *Tipus de pous:* pou d'argui o pou de torn, pou de llanternó, pou de manxa, pou de rodes. *La legislació:* descarregar-se del censal.

7. L'oli

Varietat d'olives: rojal, mançanenca, terralta. *Tipus d'olis:* oli dels fulls. *El molí d'oli:*, calapatillo, colga, cuixes del molí d'oli, culató, full; apurar. *Plagues dels olivers:* aranyola, xixí; enxixinar-se.

8. El vi

Els ceps. Tipus de ceps: aramon, cep abocat, cep capfurtat, parrusquer. *Parts dels ceps:* bessons del cep, galet, pixaví. *Plagues:* llebreta. *Varietats de raïms:* benditxo, cascavell verd, jaumet, morastrell, morastrelló, parrellet, peperiquando, planta negra, raïm de tripó de gat, raïm llépol, raïm punxó gros, vernatxot. *Conrreu de la vinya. Faenes:* femar a claveres, espolsar, descolgar ceps, espigarsar, plantar a mallol, podar a boca de caragol, podar a la forqueta, podar a llança, veremada. *Eines per el conrreu i l'elaboració del vi:* aixetonet, arnot, desarraïlador. *Elaboració del vi:* doguellada, duellada, gargoll, piqueta; esmitjanar. *La premsa:* banca; desparar la premsa de vi, parador. *El trull:* broma, canellar, doguell, pampanada, retrullola. *Tipus de vi:* vi abocat, magranejar, terbolina. *Mesures. Segons les botes:* centena, quarantena, seixantena, trentè. *Altres mesures:* mitgera.

9. Les plantes

Plantes silvestres: andriner, arbrocer. *Fruits de plantes comestibles:* aspriu mitadenc, bajoca garrofal, blat de llavor, fesols del ganxet, llentiró, mitadenc gras.

10. Els arbres

Parts dels arbres: rebotimada. *Conjunts d'arbres:* arbrat, terra d'abriu. *Ametllers:* ametler acarrassat, ametller moll. *Fruits:* camiseta de l'ametla, gra d'ametlla; escalfir-se els clafolls de les ametlles. *Fruits d'altres arbres:* avellana castanyenca, figa cucurella, figa d'ull de perdiu, figa verdala. *La fusta:* fusta corretjuda. *Plagues dels arbres:* diablonar.

11. Animals domèstics

Animals per a l'alimentació humana. *Aus:* gallina octubrada. *Pasturadors:* caloto, cabra blava, cabra culnegra, cabra palometa, cabra serranegra, ovella biscaïna, ovella manxega, ovella navarra, ovella valenciana, segall. *Animals de companyia:* gat cendroler. *Animals de tir:* encolla. *Peçes:* albarda gallinera, cobrialbarda, fitgel, toixos de carregar, totxos de carregar, trascollera; serretejar. *Ordres als animals de tir:* coto! coto!, pito!

12. Animals salvatges.

Aus: baubi-roig, bultre, caça blava, carrauet, carrauet, càuvit, cercet, cucuet, culroja vera, dúgol, durubec, esquetxa, griva gavatxa, guadell, malagrany, mascarilla, merla catxo, merla collerada, miufa, pampofigo, rufarda, sabater, sagard; acampar un moixó. *Insectes:* escarabat merdeguer, palomot. *Abelles:* abella carnissera, bord d'abelles. *Formigues:* avisador, capullar, formiga roquera, formigó, vorana. *Llebres:* llebre de l'estel, llebre xata.

13. Cacera

El gos: bergada, xopar. *L'escopeta:* perdigó rabosenc, retaco. *La caça amb trampes:* atxeu, atxevador, bassiol, buriac, crossa, espollancó, filatada, tiranta; atxevar, caçar al mussol, encavallar-se les teles de caçar. *La caça de la perdiu:* dretera; anar molla una perdiu, cobrir-se una perdiu el caçador, sortir a pacte, volar planera.

14. Alimentació

El pa. *Tipus de pa:* avenós, esclafada, pa de corda, talladet. *Elaboració del pa:* casill, muirat, puger. *Parts del pa:* grenxa. *Formatge:* aixorigot, eixorigot. *Embotits:* bisbet, bisnet. *Dolços:* arruix, llamija, mutxàvina. *Gastronomia:* arròs fadrí, lletilla, salsir, xitxarro.

15. Religió i creences

anvenc, beata farinosa, majoralessa, malignant.

16. El lleure

Jocs de noies: birbona, cenquilla, joc de polls, saboquedo. *Jocs de nois:* gatiu, botar el torn, joc del tum-tum. *Jocs mixtos:* aixàdiga, botxar, jugar a l'encert, menador, -ora, patac, rata-corre, rodanxa, salmo. *La baralluga:* catxa, copatxo, ensegurada, pítzol; catxar, encordar la baralluga. *Jocs de cartes:* acollar, hi ha més copes que a un armari. *Apostes:* cases. *La música:* fabriol. El ball: ballar a feixos.

17. Els llinatges

Alanyar, Cortaler, Costalé, Masreal, Vilaverd.

18. Altres

arissar, batre per la palla, blat claret! blat claret!, brúfol, ca la vila, com l'aigua a les figues, escatxida, escatxit, esplomadissa, gandesà, gandòfia, quedar per a vestir Mare-de-Déus, rabosenc, resa.

Sens dubte la contribució de Manyà al diccionari va ser petita, en extensió, si es compara amb la d'altres col·laboradors. Així moltes paraules d'ús comú en el moment que va fer l'enquesta s'han perdut... Cadascú es dol de les seues. A mi em sap greu, entre d'altres, la reduïdíssima presència que hi tenen les dones i el "món femení", i que es redueix a quatre accepcions: *pubilla del moc*, *beata farinosa*, *quedar-se per a vestir mare-de-Déus* i *majorellesa*.¹⁸

Bibliografia

ALCOVER, Antoni M. (2001): *Dietaris de les eixides (1900-1902)*, vol. 1. A cura de Maria Pilar Perea. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

DCVB = ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. *Diccionari català-valencià-balear*. 9a ed. Palma: Moll, 2007. 10 vol. [En línia:] <<http://dcvb.iecat.net/>>.

GRIERA, Antoni. *Tresor de la llengua catalana, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya*. 2a ed. Barcelona: Polígrafa, 1966-1970. 14 vol.

MOLL, Francesc de B. (1970): *Els meus primers trenta anys (1903-1934)*. Palma de Mallorca: Moll.

MONLLEÓ I GALCERÀ, Àngel (1994): Joan Baptista Manyà, intel·lectual i home d'estudi. Barcelona: Claret.

PEREA, M. Pilar (ed.) (2009): *Epistolari d'Antoni M. Alcover (1880-1931)*. Palma de Mallorca: Moll. CD-ROM.

— (2011): *El diccionari català-valencià-balear i les seves fonts bibliogràfiques*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

SOBERANAS i Lleó, Amadeu-J. (1983): «Interdicció de la llengua catalana a la seu de Tortosa. Contribució a la biografia del Doctor Manyà», a *Contribució a la història de l'Església catalana: homentage a mossèn Joan Bonet i Baltà*. A cura d'A. Manent, J. Massot i Muntaner i A.-J. Soberanas i Lleó. Barcelona: Abadia de Montserrat, p. 237-283.

Publicacions periòdiques

BDC = *Butlletí de Dialectologia Catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1914-1937. [Barcelona] : Tip. L'Avenç. Disponible a *Arxiu de Revistes Catalanes Antigues* (ARCA). [En línia:] <<http://mdc2.cbuc.cat/cdm/search/collection/dialectcat>>.

---

¹⁸ Vull agrair-li a l'Albert Aragonés l'oportunitat que m'ha brindat d'endinsar-me en el DCVB i en la col·laboració que hi va mantenir mossèn Manyà, i també l'ajuda que m'ha donat per a fer aquest article.

BDLC = *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. Ciutat de Mallorca: Estampa de N'Amengual y Muntaner, 1902-1936. Disponible al portal *Antoni M. Alcover*. (IEC). [En línia:] <http://alcover.iec.cat/entrada.asp?c_epigraf=2>.

El Llamp. Porta-veu nacionalista de Gadesa i sa comarca. Gadesa: 1921-1934. Disponible a *XAC Premsa digitalitzada*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. [En línia:] <<http://xacpremsa.cultura.gencat.cat/>>.

La Veu de Tarragona. Setmanari Regionalista. Tarragona: 1913-1935. Disponible a *Premsa digitalitzada*. Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona (BHMT). [En línia:] <<http://www.tarragona.cat/patrimoni/fons-documentals/biblioteca-hemeroteca>>.